

Jean Cuisenier

Les nocés de Marko: le rite et le mythe en pays bulgare

Paris, Presses Universitaires de France, 1998, p. 290.

Prije nego se zadržimo na djelu *Les nocés de Marko: le rite et le mythe en pays bulgare* (Markova svadba: obredi i mitovi u bugarskoj zemlji), koja je predmetom ove recenzije, obavijestimo se o njegovu autoru. Bez obzira, ili upravo zato što je Jean Cuisenier zasigurno poznat čitateljima *Sociologije sela*, a bio je i dobrodošao gost Uredništva ovoga časopisa gotovo na samom početku njegova izlaženja a i kasnije, nužno je još ponešto reći o ovom vrsnom znanstveniku. Naime, riječ je o renomiranom etnologu i antropologu, koji je 1964. i 1965. sudjelovao i u sociološkom istraživanju u selima ondašnje Jugoslavije, među kojima i baranjskim selima, o čemu je zajedno sa Cvetkom Kostićem za časopis napisao i informaciju (J. Cuisenier i C. Kostić: Sociološka anketa u selima Jugoslavije. - *Sociologija sela*, Zagreb, Vol. 3 (1965), br. 10, str. 66-67). Časopis je objavio i prikaz zbornika *The Family Cycle in European Societies* (Porodični ciklusi u europskim društvima) kojega je on uredio (prikazala ga je Ruža Fist-Dilić u *Sociologiji sela*, Vol. 17 (1977), br. 57, str. 112-115).

Profesor Jean Cuisenier rođen je 1927. godine. Studirao je filozofiju i književnost. Profesor je Sveučilišta u Tunisu. Pod okriljem Nacionalnog centra za znanstvena istraživanja (*Centre national de la recherche scientifique*), voditelj je programa etnologijskih istraživanja na Mediteranu, posebno u Turskoj, u planini Taurus. Na poziv Claudea Lévi-Straussa i Andréa Malrauxa prihvatio je dužnost ravnatelja novoga Nacionalnog muzeja narodnih umjetnosti i tradicija (*Musée national des Arts et Traditions populaires*) i Centra francuske etnologije (*Centre d'ethnologie française*). U razdoblju od 1968. do 1988. godine organizirao je više od dvadeset izložaba u Francuskoj i inozemstvu, od kojih dvije u Nacionalnoj galeriji Grand-Palais. Začetnik je etnologijskih istraživanja u Karpatima, u Rumunjskoj, koja su trajala trideset godina. U knjizi *Ethnologie de l'Europe* (Etnologija Europe) sabrao je nalaze poredbenih etnologijskih istraživanja koje je sam vodio u više europskih zemalja.

J. Cuisenier bio je i urednikom pet biblioteka: *L'Architecture rurale française* (Francuska ruralna arhitektura), Berger-Levrault, La Manufacture et A Die, objavljena 22 sveska; *Le Mobilier régional français* (Francusko regionalno pokućstvo), Réunion des Musées nationaux et Berger-Levrault, izdano 5 svezaka; *Récits et contes populaires* (Narodne priče i bajke), Gallimard, izašlo 28 svezaka; *Ethnologies* (Etnologije), objavljena 34 sveska; *Ethnologies-Controverses* (Kontroverzije etnologije), izašlo 5 svezaka. Od 1971. urednik je i tromjesečne revije *Ethnologie*

française (Francuska etnologija), čiji je prvi izdavač bio Armand Colin, a zatim Presses Universitaires de France (PUF).

Dakle, riječ je o vrlo plodnom piscu. Do 2000. godine objavio je 14 knjiga: *L'Ansarine, Contribution à la sociologie du développement* (Prilog sociologiji razvoja), Paris, PUF, 1962.; *Économie et Parenté: leurs affinités de structure dans le domaine turc et dans le domaine arabe* (Ekonomija i porodica: strukturne sličnosti turskog i arapskog domaćinstva), Paris-La Haye, Mouton, 1975.; *L'Art populaire en France* (Narodna umjetnost u Francuskoj), Fribourg, Office du livre, 1975.; *Récits en contes populaires de Normandie, I: le Bocage Normand* (Priče i bajke iz Normandije, I.: Normandijska šuma), Paris, Gallimard, 1979.; *Ethnologie de la France* (Etnologija Francuske), Paris, PUF, 1986.; *Le Musée national des arts et traditions populaires* (Nacionalni muzej narodnih umjetnosti i tradicija), Paris, Réunion des Musées nationaux, 1987.; *L'Architecture rurale française: Nord-Pas-de-Calais* (Francuska ruralna arhitektura: Nord-Pas-de-Calais), Paris-Lyon, La Manufacture, 1989.; *Ethnologie de l'Europe* (Etnologija Europe), Paris, PUF, 1990.; *La Maison rustique: logique sociale et composition architecturale* (Seoska kuća: društvena logika i arhitektonska kompozicija), Paris, PUF, 1991.; *Le Feu vivant: la parenté et ses rituels dans les Carpates* (Živa vatra: porodica i njezini obredi u Karpaticima), Paris PUF, 1994.; *La Tradition populaire* (Narodna tradicija), Paris, PUF, 1995.; *Les Noces de Marko: le rite et le mythe en pays bulgare* (Markova svadba: obred i mit u bugarskoj zemlji), Paris, PUF, 1998.; *Das Haus auf dem Lande: Lebenswelten und Baustrukturen* (Kuća u selu: životni svjetovi i građevinske strukture), Dettelbach, 1998.; *Mémoire des Carpathes - La Roumanie millénaire: un regard intérieur* (Sjećanja s Karpata - tisućljetna Rumunjska: pogled iznutra), Plon, Paris 2000.

Obratimo sada pozornost na djelo *Les nocés de Marko: le rite et le mythe en pays bulgare*. U njemu Jean Cuisenier izlaže rezultate istraživanja bugarske i makedonske kulture, ujedno ispitujući kako mit i obred (hagiografije, pripovijedanje, pjesme, epovi, mitska predaja) sudjeluju u oblikovanju tih kultura. Autor je građu prikupio tijekom zahtjevnoga terenskog istraživanja: obišao je područje planine Rila i Pirin, zatim područje grada Bansko sve do Prilepa u Makedoniji, od Markova manastira pokraj Skopja do Ohrida i njegova jezera, pa sve do granice s Albanijom.

Tri su ključne značajke ovoga djela.

Prvo, u središtu Cuisenierove pozornosti jest ep o kraljeviću Marku, koji se još uvijek čuva u usmenoj narodnoj predaji. Posebno se istražuju običaji pri rođenju, svadbi i pogrebu. U područjima gdje je seoska zajednica očuvala mrežu društvenih odnosa, srazmjerno neovisnih o onima koji su uspostavljeni u novije vrijeme, običaji nisu oslabili. Bogatstvo obrednih razmjena koje se odvijaju na narodnim svečanostima, dobilo je na značenju i stoga što je službena crkvena religioznost bila potisnuta. Čak i u nedavno izgrađena predgrađa većih gradova prenose se odnosi koji su analogni onima drevnih seoskih zajednica. Riječ je prije svega o

savezništvu među obiteljima, običajima usvajanja djece između rodbine, bratimljenja itd.

Drugo, najveći dio ove knjige autor je posvetio svadbenim običajima. Pokazao je da je shema svečanosti u Bugara i Makedonaca ista kao i ona koja prevladava u susjednim balkanskim zemljama, osobito u Rumunjskoj. Pritom pomno raščlanjuje instituciju kumstva, slijed povorke i popratnih plesova, pripreme i tijekom svečanosti, svečane igre, prati govore, zdravice, vrste jela, a posebno je naglašena razlika između običajne (narodne) svadbe i građanske, te crkveno-vjerske svadbe.

Treće, u drugom dijelu knjige autor je izložio istraživanje epskoga pjesništva, razumijevajući svoje istraživanje doprinosom historijskoj antropologiji u tom smislu što etnološkim sredstvima pokazuje proces razdvajanja epskog pjesništva od mita i obreda. Kao što epsko pjesništvo nije nikada sistematizirano, niti podvrgavano književnoj kritici i nije utvrđeno u pisanom obliku, ono nikada nije integrirano u korpus liturgijskih tekstova. Iako je epska riječ odumrla, a s njom i mitska misao koja se usmeno prenosila, obredna uloga epa očuvala se sve do današnjeg doba, pokazuje Cuisenier.

Pogledajmo ukratko sadržaj pojedinih poglavlja.

Prvo poglavlje knjige pod naslovom *Ikona, car i svetac* bavi se manastirom u Rili na jugozapadu Bugarske. Manastir je posvećen svetom Ivanu Rilskom koji je živio krajem IX. i početkom X. stoljeća, a i sahranjen je u manastiru. Manastir je osnovan 1335. godine za vrijeme vladavine cara Stefana Dušana i ima oblik utvrde, što je - upućuju antropolozi - česta uloga pravoslavnih crkvenih građevina.

Ikonografija i hagiografija sveca dva su povezana načina širenja vijesti o svecu. Cuisenier daje usporedni opis manastirskih ikona i mjesta iz hagiografije koji tim ikonama odgovaraju. On pokazuje kako i ikone sadrže nešto što spisi ne mogu prenijeti. Pritom posebno razmatra odnos crkvene i sudske vlasti u bugarskom srednjovjekovlju, odnosno samoga cara i sveca, kako se to dade razabrati iz sačuvanih svjedočanstava.

U drugom poglavlju, naslovljenom *Pirin: mitsko boravište brabrib*, autor opsežno interpretira bugarsku narodnu pjesmu *Planino, Perin, planino*, otkrivajući njezino podrijetlo i prvobitni smisao. Pjesma je nastala u vrijeme borbe protiv Turaka, ali njezinu osnovu čini predkršćanski herojski ep ili himna vrhovnom slavensku bogu Perunu, po kojem je planina i dobila ime. Zatim prelazi na interpretaciju pjesme *Balada o Radonu Todevu*, posebno se zadržavajući na njezinim melodijskim karakteristikama. Cuisenier pokazuje kako su se te stare pjesme preobražavale kroz različita vremena sve do danas.

Treće poglavlje, kojemu je naslov *Svadbena svečanost, ili krbka ljepota običaja*, analiza je starih svadbenih običaja, čiji su se tragovi sačuvali u područja oko grada Bansko u jugozapadnoj Bugarskoj.

Četvrto poglavlje - *Epsko pjevanje i povijesna svijest*, posvećeno je starom običaju pjevanja i sviranja na gajdama i gadulkama, bugarskim guslama. Autor zapaža da pjevači ne pjevaju uvijek istovjetan tekst, već ga improviziraju u samom času pjevanja. Pritom se ne mijenja osnova priče, što je uvjetovano pamćenjem usmenim putem i ponavljanjem, ali i odabiranjem obrazaca s obzirom na prigodu i slušatelje. Narodne bugarske pjesme, među kojima su najznačajnije one o kraljeviću Marku, nisu bile stabilizirane i fiksirane. Pjesme su pjevane u desetercu. Cuisenier se bavi metrikom pjesama, melodijom i ritmom. Dokazi junaštva su »moć pijenja vina«, osvajanja oružja, pobjeda u bitkama i osvajanje djevojke. Zatim analizira društveno uređenje u doba kraljevića Marka i opisuje njegovu utvrdu u Prilepu u Makedoniji. Naposljetku razmatra likovne prikaze Marka, te uopće povijest i sudbinu junaka.

Šesto i posljednje poglavlje naslovljeno je *Lik junaka i tekstura mita*, a govori o liku junaka u kontekstu mitologije, dakle o odnosu junaka prema ostalim mitskim bićima (vilama), zatim prema životinjama, ženama itd. Na samom kraju knjige autor analizira jednu od najpoznatijih narodnih pjesama - *Markova svadba*, i na temelju nje izvodi razliku između slobodnog i nasilnog sjedinjenja sa ženom.

I zaključno, Cuisenier je obavio vrijedan znanstveni zadatak čiji su rezultati interesantni i za nas, jer kazuju o obredima i mitovima susjednih nam naroda, a sastavnice nekih od tih obreda i mitova prepoznatljivi su i u pučkim kulturama drugih, a time i hrvatskoga naroda. Valja ipak spomenuti dvije objekcije. Ponajprije, u knjizi je valjalo transparentnije upozoriti da isti ili vrlo slični obredi i mitovi čine baštinu Makedonaca. Drugo, mitovi su sastavnice oblikovanja kolektivnih identiteta i, makoliko nekome izgledalo da obrada ovoga problema premašuje autorovu zadaću, tvorbenoj ulozi mita u suvremenosti putem aktualiziranja povijesti kao načina-sredstva manipulacije vremenom, etnolozi i antropolozi ne mogu i ne smiju umaći.

Igor Mikecin

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska